

Author: Ana Jovanović

Editor: Vera Kurtić

Issue No. 1 (Iek) 2024: "Decolonising Gadjé Narratives"

Romnja Magazine by Romnja Feminist Library

October 3, 2024

Ljudska bića su čudna. Deluje kao da imamo tu neku čudnu predispoziciju da stalno nešto kategorišemo, analiziramo ili svrstavamo. Dajemo imena pojavama, analiziramo činjenice, kreiramo definicije, nauke, filozofije. Stvaramo sisteme i pravila po kojima pokušavamo da živimo i da izbegnemo nekakav kaos i besmisao koji bi mogao da nastane u suprotnom. Lakše nam je tako. Kada postoji sistem, mnogo je lakše kontrolisati, kategorizovati. Međutim, ljudsko iskustvo je toliko dinamično i raznoliko da ga je ponekad jako teško staviti u nekakav sistem.

Čim se rodimo, odmah dobijamo oznaku pola, ime, i nacionalnu pripadnost, u zavisnosti u kojoj državi se rodimo. Naš život je na neki način već predodređen tim nekim osnovnim karakteristikama. Od nas se očekuje da živimo u skladu sa identitetima koji su nam dati po rođenju. To znači da, ako sam ja rođena kao devojčica, treba da volim roze boju, da kada odrastem budem heteroseksualna, plodna, da se udam, da uzmem prezime svog muža, da rodim minimum troje dece i da se identifikujem kao Srпкиnja jer sam se tu rodila. Međutim, šta se dešava sa ljudima koji prkose tim „datim identitetima“ i koji ne žive u skladu sa pretpostavljenim identitetima? Mi imamo kategoriju i za ovakav tip ljudi, to su tzv. marginalizovane grupe, odnosno manjine. Ove „kategorije“ same po sebi govore o ljudima

koji se ne uklapaju u nešto što je većinsko, samim tim ovi ljudi ponekada čak predstavljaju pretnju već postojećem sistemu koji voli klasifikacije.

Mi ljudi tokom odrastanja stvaramo sliku o sebi na osnovu naših doživljaja, informacija i percepcija sveta oko sebe. Ovi doživljaji sebe su uslovljeni kulturnim obrascima u kojim odrastamo. Naši identitet bude oblikovan pod uticajem škole, vršnjaka, roditelja, kulture, medija i različitim faktorima nad kojima vrlo često nemamo kontrolu. Dešava se, takođe, da se naši identiteti međusobno prepliću i oblikuju naša iskustva. Tako na primer ja istovremeno pripadam romskom narodu, transrodnoj zajednici, ženskom rodu, heteroseksualnoj zajednici, LGBTIQ+ zajednici, zato što se identifikujem kao trans žena, Romkinja, heteroseksualna. Dakle, moje iskustvo, a i iskustvo drugih ljudi, nije baš uvek linearno i onako kako društvo očekuje na osnovu oznake pola ili koja mi je data pri rođenju. Ovo moje iskustvo takođe ima određeno ime, zove se: intersekcionalno iskustvo tj. intersekcionalni identitet.

Ne postoje šabloni, iako ih naše društvo zaista voli. Stvarno bi sve bilo mnogo lakše kada bismo svi bili pripadnici samo jedne rase i jedne seksualne orijentacije. Svet kakav danas poznajemo bi bio potpuno drugačiji. Ne bi postojale razlike i svi bi bili isti. Recimo da su svi samo beli, ili samo crni, da su svi samo heteroseksualni ili biseksualni, i svet bi bio idealan. Ovo je jedna klasična fašistička ideologija, ili je bar ja tako tumačim. Životno iskustvo ljudi ne može uvek da se svrsta u kategorije i u sistem. Sistem bi trebao da služi ljudima, a ne obrnuto.

U Srbiji, u nekim institucijama poput službama za zapošljavanje, postoji mogućnost da se osoba izjasni prema nacionalnoj osnovi, tako što postoji kvadratić u koji može da se štiklira ako ste pripadnici romske nacionalne manjine. Takodje, iako romski jezik još uvek nije standardizovan, u nekim obrazovnim institucijama se odvija nastava na romskom jeziku. Romi u Srbiji jesu prepoznati kao nacionalna manjina i aktivno se radi u saradnji sa civilnim sektorom na poboljšanju položaja romske zajednice i postoje razni programi za Rome koji služe afirmisanju i uspešnijem integrisanju u društvo.

U nastavku, želim da ilustrujem svoje gore pomenute tvrdnje ličnim primerom. Moj prvi susret sa diskriminacijom je bio još u ranom detinjstvu, u osnovnoj školi, zbog toga što sam bila jedino romsko dete u razredu. Moja prva sećanja o mom školovanju se vezuju za vršnjačko nasilje zbog kog sam osnovnu školu smatrala kao strašno i neprijateljsko mesto. Zbog toga nisam imala uspešne rezultate i jako sam teško završila osnovno obrazovanje. Bila sam jedino romsko dete u razredu i poznata kao najgori učenik. Nisam imala prijatelje u razredu, i kada sam konačno završila osmi razred, niko nije želeo da ide sa mnom na malu maturu zbog moje reputacije najgoreg učenika u razredu.

Završetak osnovne škole je i period puberteta, kada počinju prva zaljublivanja i izgradnja slike o sebi i o tome ko smo mi. Iako sam ja još u predškolskom periodu pokazivala određene „znake“ transrodnosti, to se kasnije tokom odrastanja nije toliko odražavalo na moje ponašanje, sve do perioda puberteta kada sam i sama primećivala neku vrstu razlike između sebe i drugih dečaka. Umesto da volim fudbal i da se igram sa dečacima, ja sam volela sve ono obrnuto i sve ono što je društvo odredilo da je za devojčice.

Kada je došao momenat da upišem srednju školu nisam imala mnogo opcija zato što sam bila izuzetno loš đak u osnovnoj. Mogla sam samo da upišem neke zanatske srednje škole. Nisam imala baš predstavu ni čime bih volela da se bavim, niti šta bi bilo najbolje za mene, pa sam tako upisala srednju građevinsku školu, smer keramičar. Ovu školu upisuju isključivo dečaci i ja sam se našla u odeljenju sa 29 dečaka koji su mahom dolazili obližnjih sela oko Novog Sada.

Moja feminiziranost tokom mog srednjoškolskog perioda postaje razlog da svakodnevno trpim vršnjačko nasilje.. Iz jednog neprijateljskog mesta zvanog osnovna škola, gde sam bila šikanirana zato što sam Romkinja, ja sam prešla u još gore neprijateljsko mesto zvano srednja škola, gde sam bila maltretirana zato što sam bila previše feminizirana i zato što sam počela da pokazujem „znake“ transrodnosti. Nasilje koje sam u srednjoj školi doživljavala je bilo toliko alarmantno da sam ja tada prvi put u

životu pomislila na samoubistvo kao najbolju opciju za sebe. Tada se po prvi put susrećem sa depresijom i suicidalnim idejama za koju nikada nisam dobila adekvatnu podršku od strane školskog psihologa, čiji posao i jeste da u slučajevima vršnjačkog nasilja pomogne učenicima.

Srećom, moji roditelji su primetili da se sa mnom nešto dešava i adekvatno su reagovali tako što su razgovarali o mojoj situaciji sa razrednim starešinom. On mi je pružio maksimalnu podršku i zaštitu od torture koju sam doživljavala u srednjoj školi. Ta zaštita od nasilja mi je pomogla da zapravo počnem više da se fokusiram na svoje učenje, pa sam tako svoju zanatsku srednju školu završila sa odličnim uspehom, što je bilo veliko iznenađenje za sve pa i za mene samu.

Nakon svega što sam prošla i kraja srednje škole sam došla u situaciju beznađa. Nisam želela da se bavim tim poslom, nisam znala ni ko sam, niti koji su sledeći koraci u mom životu. Jednostavno sam izgubila nekoliko godina pokušavajući da pronađem sebe i svoj put, kako profesionalno, tako i identitetski. Mislim da sam se zapravo tada našla u onoj situaciji koju nazivamo „kriza identiteta“.

U tom periodu sam čula za Dekadu Roma i romske nevladine organizacije. Videla sam da postoje razni programi i fondovi namenjeni obrazovanju, zapošljavanju, stanovanju, unapređenju zdravlja Roma. Imala sam utisak da se pokrenuo čitav jedan pokret koji je tu da nešto promeni i više se nisam osećala toliko usamljeno u svojoj „krizi“ koja je velikim delom bila prouzrokovana i nedostatkom prilika u državi u kojoj živim.

Moj prvi kontakt sa romskim organizacijama je bio sa grupom romskih studenata koji su u blizini romskog naselja gde sam živela. Oni su pokrenuli sopstvenu organizaciju, i bavili se temom zapošljavanja i obrazovanja Roma. Sazala sam da ja, kao pripadnica romske zajednice imam rava na afirmativne mere u obrazovanju, i zahvaljujući tome ja danas imam visoko obrazovanje.¹ Završila sam visoku školu strukovnih studija za obrazovanje vaspitača.

Period studiranja je bio najlepší period mog života, jer sam studije upisala zajedno sa jednom drugaricom koja je takođe Romkinja. Upoznale smo se zahvaljujući afirmativnim merama i želji da upišemo istu struku. Zajedno smo išle na predavanja, zajedno učile, zajedno polagale ispite. Imala sam ogromnu podršku sa njenje strane i period studiranja mi je prošao kao san. Zajedno smo prolazile kroz uspone i padove i ona je bila prva kojoj sam priznala da se osećam drugačije. Generalno, visoku školu strukovnih studija za obrazovanje vaspitača upisuju žene, tako da sam se ja osećala kao da tu pripadam i da mi je tu mesto, iako sam zapravo bila percipirana kao muškarac koji studira „žensku“ struku.

Zahvaljujući romskim studentima sam bila motivisana i podsticana da upišem višu školu i tako sam postala jedna od prvih romskih studenata iz romskog naselja iz Novog Sada koji su upisali visoke škole ili fakultet. U vreme kada sam ja studirala, postojali su fondovi za stipendiranje, različiti psihosocijalni vidovi podrške koje sam ja maksimalno koristila.

Tako sam i došla u dodir sa aktivizmom. Nekako sam osećala da svojoj romskoj zajednici treba da vratim ono što sam i dobila, pa sam tako učestvovala u različitim projektima koji su u glavnom bili vezani za direktan rad sa Romima i Romkinjama na terenu. Pretežno sam se bavila problemima u obrazovanju i velikim ispadanjem romske dece iz procesa obrazovanja. Služila sam kao roll model, i zajedno sa drugim romskim studentima i studentkinjama sam pokušavala da napravim promene u svojoj lokalnoj zajednici, a i šire. Međutim, dok sam se

¹ Đurić, N. (2019). Affirmative Action in Education: The Case of Roma Students in Serbia. *Journal of Educational Policies and Current Practices*, 1(1), 9-20.

bavila svojom egzistencijom, profesionalnim životom i pronalasku sebe u aktivizmu, moj rodni identitet i seksualna orijentacija su bili potpuno u drugom planu. Tek ponekada bi sa prijateljima ili kolegama iz organizacije dotakla tu temu, ali nisam imala hrabrosti da se zapravo suočim sa onim što mi se dešava- a to je preispitivanje sopstvenog roda i seksualne orijentacije. Tako, u radu naše organizacije je fokus uglavnom bio na problemima u obrazovanju Roma i Romkinja, dok se o drugim identitetima uopšte nije razgovaralo, ili je to bila „taboo“ tema.

Oduvek sam znala da transrodne osobe postoje ali sam uvek islušala samo negativno o takvim osobama. Ja nisam imala pristup internetu niti pristup adekvatnim informacijama o transrodnosti, sve što sam oduvek znala o njima jeste da su to muškarci koji se oblače kao žene i da im se radi nekakva užasna operacija genitalija, da takve osobe žive izolovane od sveta u nekakvom getu gde se bave prostitucijom i koriste drogu. Na televiziji su trans osobe uglavnom bile prikazivane kao predmet podsmeha, senzacije i nešto što je šokantno, ekstremno i neprirodno. Sve to je bilo dovoljno da se u meni stvori averzija prema transrodnosti odnosno da razvijem internalizovanu transfobiju i da se nikako ne poistovećujem sa tim identitetom. Pošto sam odlučila da ugušim svoj rodni identitet, seksualnu orijentaciju nisam baš uspevala iako sam imala i takve pokušaje. Oduvek su me privlačili isključivo muškarci i nekako mi je bilo logično da sam ja zapravo samo osoba homoseksualne orijentacije i pokušavala tako da živim. Vremenom sam shvatila da ta „uloga“ homoseksualnog muškarca nije za mene i da mi nije bilo prijatno u sopstvenoj koži i telu, pa sam počela sve više da se otvaram ka mogućnosti da makar razmislim i potencijalno istražim svoj rodni identitet.

Za razliku od romskih organizacija, meni LGBT organizacije nisu bile toliko vidljive, što je zbog toga što je nivo homofobije i transfobije u Srbiji ekstremno visok. Svak pokušaj organizovanja Prajda je bio praćen ogromnom količinom nasilja. Nisam imala hrabrosti da kontaktiram bilo koju LGBT organizaciju iako mi je bilo neophodno da uživo upoznam osobe koje su trans ili gej jer sam se osećala izolovano. Strah od nasilja, internalizovana transfobija, generalni stav društva prema LGBT osobama, sve nekako zajedno je učinilo to da se potpuno distanciram od te teme i da se bavim isključivo romskim aktivizmom sve dok se 2019. godine u mom gradu, u Novom Sadu, nije desio prvi Prajd i koji je prošao bez nasilja. Bila sam šokirana kada sam čula vest o tome da se u gradu u kom sam rođena održava Prajd i da iza toga zapravo stoji LGBT organizacija. To je bio prelomni momenat da ih kontaktiram jer sam želela da ih upoznam, pa sam tako i učestvovala u nekim aktivnostima tokom prajda.²

² <https://n1info.rs/english/news/a484513-novi-sad-hosts-first-pride-parade/>

Prvi put u životu sam imala prilike da upoznam druge trans osobe, da razgovaram sa njima, da se uključim u rad LGBT organizacije i da, zapravo, dobijem podršku i bezbedan prostor gde mogu da istražim svoj rodni identitet. Morala sam da se suočim sa sopstvenom transfobijom i nedostatkom informacija o procesu tranzicije i generalno života transrodnih osoba u Srbiji i šire. Kada sam imala sve informacije i kada sam konačno prevazišla sopstvenu internalizovanu transfobiju i skupila dovoljno hrabrosti, odlučila sam da se outujem kao trans žena i da uđem u proces tranzicije. Odjednom je ova moja, naizgled lična odluka, sa sobom donela niz problema i set novih okolnosti i prepreka. Bila sam svesna da ću se suočiti sa ogromnim teretom i problemima na svim životnim poljima, ali sam i dalje želela da počnem da živim autentično. Trans žene su podložne diskriminaciji na svim nivoima, a kad se na to doda i romski nacionalni identitet, postavlja se pitanje kako se u Srbiji uopšte preživljava kao osoba koja nosi te identitete.

Kada se kao trans žena i outujete počnete proces tranzicije, sa vama u taj proces ulaze i svi ljudi oko vas: porodica, prijatelji, saradnici, celo društvo, a na kraju krajeva i sam sistem o kom sam ranije govorila. Na primer, moj romski aktivizam od ranije je postao ograničen, jer je postalo rizično da odlazim u romska naselja i da radim sa decom zato što fizički još uvek „ne prolazim“ kao žena i odajem utisak „muškarca koji se oblači kao žena“, što je percipirano kao nešto devijantno i time rizikujem da budem ismevana, diskriminisana, čak i fizički napadnuta. Generalno, sve ono čime sam se bavila pre više nije bilo moguće ili je postalo veoma ograničeno.

Imam utisak da je moja diploma trenutno beskorisna, jer se na njoj ne nalazi moje ime, jer mi proces tranzicije omogućava zakonsku promenu dokumentacije tek nakon godinu dana hormonske terapije. Sve što ima veze sa mojom dokumentacijom me ograničava, odnosno navodi da na neki način vodim dvostruki život, jedan na dokumentima a drugi u realnost, i to sa sobom nosi mnogo problema. Čak je i u aktivizmu prisutno da su trans žene u riziku od diskriminacije od strane onih koje smatraju da trans žene nisu prave žene. Imam utisak da je trans identitet zajedno sa romskim identitetom jedno veliko bojno polje.

Teret ovih identiteta najviše utiče na mentalno zdravlje pojedinca jer nije ni malo lako nositi se sa ovakvim svakodnevnim preprekama. Život u strahu od nasilja ili diskriminacije izaziva stres ili anksioznost koji se vremenom pretvaraju u depresiju, a depresija na kraju može dovesti do čina samoubistva ili do pojave nekih drugih somatskih bolesti. Psihoterapija nije besplatna niti je jeftina u Srbiji, i većina ljudi u ovoj zemlji nije u mogućnosti da izdvađa novac za terapiju zbog niskih mesečnih primanja iako im je psihoterapija jako potrebna. Imam utisak kao da je ceo svet protiv osoba koje nose interseksionalne identitete, a da je sve manje dostupne podrške.

Uprkos svom iskustvu i dalje verujem u aktivizam. Verujem u solidarnost i zajedničku borbu, a činjenica je da ta borba postoji i da traje. Sve se više podiže svest o problemima sa kojima se suočavaju ljudi različitih identiteta, čuju se razni glasovi, sve jače i jače. Sve je više organizacija civilnog društva koje se bave javnim politikama. Iako mislim da je svetu potrebna radikalna promena, radikalna revolucija, može se do nje doći i sitnim koracima, samo je potrebno stipljenje. Verujem da borba za pravednije društvo traje i meni je drago što i dalje učestvujem u toj borbi.